

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-17>

УДК 338.48(100):338.124.4

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ КРИЗИ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОТРЯСІНЬ

INTERNATIONAL TOURISM IN THE CURRENT CONDITIONS OF CRISIS AND SOCIO-ECONOMIC SHOCKS

Литвин Оксана Вікторівна

старший викладач,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2616-468X>**Lytvyn Oksana**

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності багатьох країн у світі являється саме туристична галузь. Події останніх трьох років показали, що туризм є одним із найвразливіших видів бізнесу, який залежить від багатьох галузей економіки і водночас впливає на них. В Україні туристична галузь є перспективним, але зараз і досить ризикованим видом діяльності. В статті досліджено вплив пандемії на міжнародний туризм у світі та в Україні, проведений аналіз кількості обслуговуваних туристів туроператорами та турагентами за останні роки, в тому числі міжнародних, виїзних (іноземних), в'їзних та внутрішніх. Досліджено країни, громадяни яких найбільше відвідують Україну та які види послуг користуються найбільшим попитом серед міжнародних туристів. Встановлено основні фактори, що найбільше вплинуть на подальший розвиток туристичної індустрії в Україні.

Ключові слова: міжнародний туризм, туристична галузь, внутрішній туризм, COVID-19, туристичні потоки, військові дії.

An important component of the foreign economic activity of many countries in the world is precisely the tourism industry. has a sufficient number of publications on the development of international tourism, the return to this issue is conditioned in advance by the sensitivity of tourism to external factors and risks that can influence and change the vector of its development. Timely reaction and the ability to influence prospective trends in the development of international tourism, assessment of the probability of occurrence of risks and influence on their consequences to avoid serious crises in the field of tourism. The events of the last three years have shown that tourism is one of the most vulnerable types of business, which depends on and at the same time affects many sectors of the economy. In Ukraine, the tourism industry is a promising, but now rather risky type of activity. The main goal of the study is the analysis of international tourism in the crisis period and its possible impact on the Ukrainian tourism business and the determination of the main factors that will have the greatest impact on the further development of the tourism industry in Ukraine. To solve the tasks, general scientific and special research methods were used: analysis, generalization, comparison. The theoretical basis of the study was the statistical data of the UNWTO, the State Statistics Service, the State Border Service of Ukraine, tourism statistics of Ukraine, the State Tourism Development Agency, scientific publications of Ukrainian researchers. The article examines the impact of the pandemic on international tourism in the world and in Ukraine, which led to a significant decrease in tourist flows both at the regional and global levels. An analysis of the number of tourists served by Ukrainian tour operators and travel agents in recent years, including international, outbound (foreign), inbound and domestic, was conducted. An analysis of the countries whose citizens visit Ukraine the most and which types of services are in the greatest demand among international tourists has been carried out. The results of the conducted research showed that the international tourism industry has undergone negative changes and significant losses due to socio-economic upheavals and crisis. The main factors that will have the greatest impact on the further development of the tourism industry in Ukraine have been established.

Keywords: international tourism, tourism industry, domestic tourism, COVID-19, tourist flows, military operations.

Постановка проблеми. Туристична галузь розглядається як рушійна сила економічного зростання. Індустрія туризму характеризується стрімким розвитком суспільних відно-

син, техніки та технологій. Вона являється невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності та забезпечує вирішення важливих економічних та соціальних питань.

Світова економічна криза стала чинником, що стимулює туристичні країни світу до максимального використання наявного в них економічного потенціалу в сфері туризму як специфічного джерела грошових надходжень. Наприклад, в Європі, найбільш туристично розвинутій частині світу, не в повній мірі реалізуються можливості туристичного бізнесу, місцева та регіональна влада повинна активніше працювати, щоб допомогти індустрії туризму адаптуватися до теперішньої складної економічної ситуації, що спричинена наслідками пандемії COVID-19 за рахунок диверсифікації й розвитку більш стійких галузевих бізнес-моделей. Європейській досвід свідчить, що ключове значення повинні відігравати місцева та регіональна влада, від якої залежить стійке управління туристичними напрямками, оскільки, економічна структура сектору туризму представлена переважно малими та середніми підприємствами [9].

Туристична галузь являється важливою частиною економіки України. Частка туризму в загальній економіці України є темою активних дискусій і за різними оцінками вона становила близько 1,4–9% ВВП. Міжнародні структури (Всесвітня туристична організація ООН, ЮНВТО) визначили цю частку на рівні близько 9% ВВП України [5]. Починаючи з 2022 року, для більшості країн світу настав період відновлення туризму, а український туристичний бізнес зазнав нищівного удару: з 2020 року від впливу пандемії COVID-19 і з лютого 2022 року він повністю зупинив свою діяльність через повномасштабне військове вторгнення Російської федерації на територію України. На сьогоднішній день не достатньо досліджений вплив пандемії та військових дій на вітчизняний туристичний бізнес, що і спричинило актуальність наукової проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вагомий внесок у дослідження ролі та значення міжнародного туризму здійснили вітчизняні та зарубіжні вчені: Бунтова Н. В., Атаманчук З. А., Кирилюк І. М., Любіцева О. О., Мальська М. П., Самойленко А. А., Тейлор Дж., Чудновский А. Д. та ін. Разом з тим на сучасному етапі залишаються не достатньо вирішеними питання щодо оцінки та розвитку міжнародного туризму в Україні в умовах кризи та соціально-економічних потрясінь.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є аналіз міжнародного туризму в кризовий період та можливий його вплив на український туристичний бізнес та визначення основних факторів, що найбільше

вплинуть на подальший розвиток туристичної індустрії в Україні.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці туристична індустрія займає важливе місце у розвитку країн та регіонів. Останні 3 роки стали справжнім випробуванням для туристичного бізнесу як у світі так і в Україні. Найбільший руйнівний фактор впливу на розвиток туризму спричинений поширенням пандемії COVID-19 вплинув на економіку та зайнятість населення.

Оцінка впливу пандемії COVID-19 на міжнародний туризм у 2020 та 2021 роках свідчить про значне зниження кількості міжнародних туристів як на регіональному, так і глобальному рівнях. За даними «World Tourism Barometer» Всесвітньої туристичної організації (ВТО) можна зробити висновок, що введені карантинні заходи призвели до зниження туристичних потоків у січні–травні 2021 р. на 85% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. та на 65% у 2020 р. Найбільший вплив відчув Азіатсько-Тихоокеанський регіон, який в першу чергу постраждав від пандемії COVID-19, де кількість прибуттів міжнародних туристів у першій половині 2021 р. знизилась на 95%, на Близькому Сході – на 83%, в Америці даний показник зменшився на 72% та Африці – на 81% [10].

Як показують світові тенденції, перше півріччя 2021 року виявилось більш успішним для туристичної галузі, ніж карантинний 2020 рік. Протягом цього року світ стрімко наближався до позитивного сценарію відновлення туризму. Однак з вересня 2021 року кількість туристів різко зменшилась, що було спричинено зміною погодних умов та низкою непередбачуваних факторів. Дотримання вимог безпеки в умовах пандемії COVID-19 – одна з найважливіших умов відновлення туристичної сфери. Нині на забезпечення безпеки подорожуючих та працівників індустрії гостинності спрямована вимога реалізації спеціальних медичних протоколів для туристичного бізнесу [3, с. 182]. Ці протоколи передбачають такі стандартні заходи профілактики, як: соціальна дистанція; обов'язкове носіння захисних масок і дотримання заходів гігієни; регулярна санітарна обробка в місцях загального користування та в туристичному транспорті; щоденний контроль за самопочуттям персоналу і туристів.

Розвиток міжнародного туризму в Україні за останні роки характеризувався зниженням міжнародних туристичних потоків спричинених введенням карантинних заходів та зна-

чним відставанням у темпах впровадження відповідних підтримуючих заходів, що призвело до серйозної загрози конкурентоспроможності туристичної галузі та відновлення впродовж 2021 року.

Для характеристики туристичних потоків в Україні досліджено кількість туристів, обслугованих вітчизняними туроператорами та турагентами, за видами туризму протягом періоду 2016–2020 років за даними Державної служби статистики України (табл. 1).

У період з 2016 року кількість обслугованих туристів в Україні стабільно зростала до 2020 року, коли цей показник став пропорційно оберненим, тобто кількість туристів скоротилася на 61,5% у порівнянні з попереднім роком. Тенденції скорочення спостерігалися як на в'їзних так і на виїзних потоках. Чисельності в'їзних (іноземних) туристів у 2020 році скоротилася на 86,2 % ніж у 2019 році. Кількість виїзних туристів, що скористалися послугами вітчизняних туроператорів та турагентів скоротилася у 2020 році на 61,5 % відносно попереднього року. Щодо кількості внутрішніх туристів, що подорожували та відпочивали Україною, то у 2020 році їх кількість зменшилася на 57,22 % відповідно до 2019 року.

Зниження кількісних показників виїзного і в'їзного туризму головним чином відбулося внаслідок впровадження обмежувальних карантинних заходів для запобігання поширенню захворюваності на COVID-19 в країні та світі. Крім того, зниження кількості осіб, що подорожували за кордон, значною мірою обумовлене реакцією населення на рекомендації, що активно поширювалися засобами масової інформації, утриматися від таких поїздок та

страхом імовірного зараження коронавірусом. Проте потреба реалізації туристичної активності населення та необхідність організації власного відпочинку й поліпшення психоемоційного стану сприяла зростанню попиту на внутрішній туризм, який є менш залежним від глобальної коронавірусної кризи та карантинних заходів, що відобразилось на показниках його розвитку [4, с. 8893].

На сьогодні в Україні склалась доволі непроста ситуація з точки зору розвитку міжнародного туризму та нашого місця на міжнародній арені. Складна політична ситуація, воєнні дії, анексія АР Крим та економічна нестабільність – все це негативно впливає на стан туристичної індустрії в Україні. Досліджуючи та аналізуючи в'їзд іноземних громадян на територію України Державне агентство розвитку туризму України оприлюднило рейтинг країн, громадяни яких найчастіше відвідували нашу країну до 2022 року (рис. 1).

Попри обмеження Covid-19, громадяни різних країн активно відвідували Україну протягом 2021 року. Кількість іноземців, які перетнули кордон нашої держави у 2021 році, як порівнювати з 2020 роком, зросла на 26,3% та становить майже 4,271 млн осіб. Як свідчить статистика у 2021 році найбільша кількість людей (ТОП-10), очолює Молдова – 1 млн 054 тис, за нею Росія – 519 тис., Польща – 311 тис., Білорусь – 273 тис., Румунія – 264 тис., Туреччина – 247 тис., Угорщина – 227 тис., Німеччина – 154 тис., Ізраїль – 133 тис., США – 103 тис.

Україна є однією з привабливих європейських країн, яку відвідують іноземці. Для проведення більш детального порівняльного аналізу туристичних ринків України варто про-

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, осіб

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		В'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2016 ¹	2549606	35071	2060974	453561
2017 ¹	2806426	39605	2289854	476967
2018 ¹	4557447	75945	4024703	456799
2019 ¹	6132097	86840	5524866	520391
2020 ¹	2360278	11964	2125702	222612

¹ Без урахування тимчасово окупованої території АРК та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: Складено автором за даними [1]

аналізувати характер подорожей та з якою метою відвідують іноземні туристи територію України.

Основною метою подорожі іноземців до нашої держави у 2021 році були відпустки, дозвілля та відпочинок (29,5% опитаних респондентів). Ще 25,9% прибули до України в ділову поїздку. Відвідували рідних та дру-

зів 22,4% опитаних. На лікування та оздоровлення приїхало 11,7% іноземців, а от на шопінг усього 4%. Ще 1,2% мандрівників завітало до нас у пошуках власного коріння.

Попри поступове відновлення туризму у світі, Україна переживає нове випробування, яке торкнулося усіх сфер економіки, в тому числі і туризму. Із початком повномасштаб-

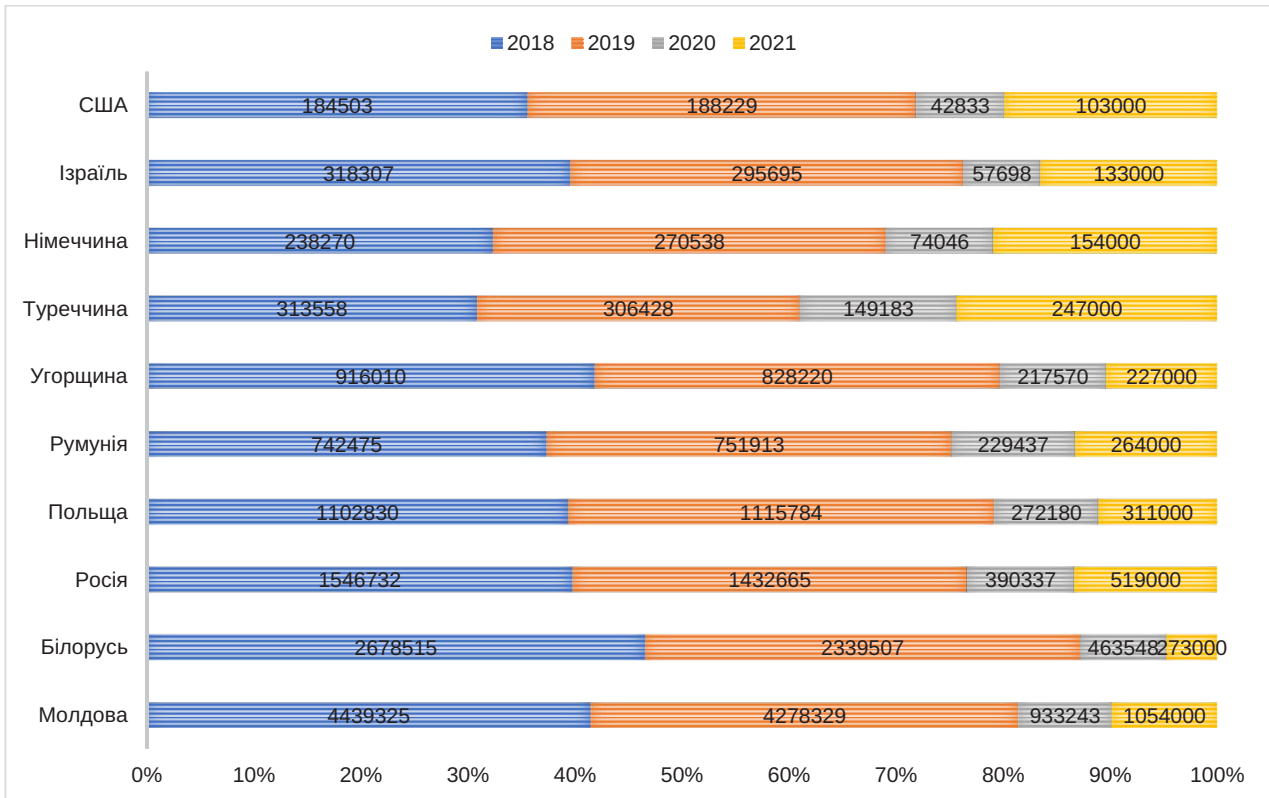

Рис. 1. Рейтинг країн, громадяни яких найчастіше відвідують Україну

Джерело: [6]

Рис. 2. Динаміка розподілу туристів за метою поїздки в Україну

Джерело: складено автором за даними [7]

ної війни і введенням військового стану на території нашої держави у лютому 2022 року, туристична галузь повністю припинила свою діяльність. І лише у травні кількість людей, які бажають відновити туристичні подорожі в літній період, зросла. Наразі попит на відпочинку складає 10% від аналогічних обсягів відпочинку за цей період у 2021 році [8]. Доступними і безпечними для подорожування залишаються центральна та західна частини України. Це найчастіше організовані культурно-пізнавальні тури, які користуються попитом серед внутрішньо переміщених осіб та місцевого населення. Вимоги сучасного розвитку ринку туризму формують необхідність зміни туристичної політики від розробки заходів, спрямованих на короткострокову перспективу до стратегічного довгострокового планування.

Висновки. Результати проведеного дослідження показали, що міжнародна туристична

індустрія зазнала негативних змін та суттєвих втрат. Через впроваджені обмеження на туристичні поїздки скоротилися туристичні потоки, знизився попит на послуги туроператорів і турагентів, засобів розміщення і харчування, послуги перевізників, частина території України взагалі стала недоступною для міжнародних та внутрішніх туристів. Але з іншої сторони нестабільність дає можливість для вдосконалення та розвитку. Зараз, у період кризи та соціально-економічних потрясінь, необхідними є формування на рівні держави довго- та короткострокових рішень щодо потенційних загроз та можливостей у туристичній галузі. Вважаю, що важливими мають стати ініціативи щодо розвитку внутрішнього туризму на безпечних територіях нашої держави. Вони мають бути спрямовані на стимулювання та підтримку з боку держави та місцевої влади суб'єктів підприємницької діяльності в галузі туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.07.2022).
2. «International tourism and COVID-19». UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (дата звернення: 05.07.2022).
3. Кирилюк І. М., Чвортко Л. А. Безпекові аспекти розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип 17. Т. 2. С. 178–189. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.17.178-189>.
4. Kyryliuk I., Shapoval V., Povorozniuk I., Herasymenko T., Lytvyn O. Tourism during pandemic of Covid-19: analysis of the situation and ways out of the crisis. *Proceedings of the 36th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 4–5 November 2020, Granada, Spain. P. 8888–8897. URL: <https://ibima.org/accepted-paper/tourism-during-pandemic-of-covid-19-analysis-of-the-situation-and-ways-out-of-the-crisis>.
5. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні. (Оновлення до документа «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні»). URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 01.07.2022).
6. Статистичні дані щодо перетину українського кордону громадянами інших держав. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/statistichni-dani-shchodo-peretinu-ukrayinskogo-kordonu-inozemcyami> (дата звернення: 05.07.2022).
7. Туристична статистика України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2021-roci-v-ukrayini-naybilshe-vitrachali-groshey-turisti-z-oe> (дата звернення: 05.07.2022).
8. Щербакова Н. О. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. № 39 (2022). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/39>.
9. Якименко-Терещенко Н., Корюгін А., Бикова М. Перспективи відновлення економічного потенціалу суб'єктів індустрії туризму і гостинності в Україні. *Економіка та суспільство*. № 35 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40>.
10. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, July 2021. UNWTO. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.4> (дата звернення: 03.07.2022).

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. «International tourism and COVID-19». UNWTO. Available at: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>.

3. Kyryliuk I. M., Chvertko L. A. (2021) Bezpekovi aspekty rozvytku turyzmu v umovakh pandemii COVID-19 [Security aspects of tourism development in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Actual problems of the development of the economy of the region*, 17(2), 178–189. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.17.178-189>. (in Ukrainian)
4. Kyryliuk I., Shapoval V., Povorozniuk I., Herasymenko T., Lytvyn O. (2020). Tourism during pandemic of Covid-19: analysis of the situation and ways out of the crisis. *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the Era of Global Pandemic. (36th IBIMA)*, 8888–8897. Available at: <https://ibima.org/accepted-paper/tourismduring-pandemic-of-covid-19-analysis-of-the-situation-and-ways-out-of-the-crisis>.
5. Pandemiia COVID-19 ta yii naslidky v sferi turyzmu v Ukraini (Onovlennia do dokumenta «Dorozhnia karta konkurentospromozhnogo rozvytku sfery turyzmu v Ukraini») [COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine (Update to the document «Roadmap for competitive development of tourism in Ukraine»)]. Available at: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf>.
6. Statystychni dani shchodo peretynu ukrainskoho kordonu hromadianamy inshykh derzhav [Statistical data on the crossing of the Ukrainian border by citizens of other countries]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/statystichni-dani-shchodo-peretynu-ukrayinskogo-kordonu-inozemcyami>.
7. Turystychna statystyka Ukrainy [Tourist statistics of Ukraine]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2021-roci-v-ukrayini-naybilshe-vitrachali-groshey-turisti-z-oea>.
8. Shcherbakova N. O. (2022) Stan turystychnoi haluzi Ukrainy ta protses yii vidtvorennia v pisliavoiennyi period [The state of the tourist industry of Ukraine and the process of its reproduction in the post-war period]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 39. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/39>. (in Ukrainian)
9. Yakymenko-Tereshchenko N., Koriuhin A. & Bykova M. (2022) Perspektyvy vidnovlennia ekonomichnoho potentsialu sub'iektiv industrii turyzmu i hostynnosti v Ukraini [Prospects for restoring the economic potential of tourism and hospitality industry entities in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*. 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40>. (in Ukrainian)
10. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, July 2021. UNWTO. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.4>.